Kazanım: Ekonomi alanında meydana gelen gelişmeleri kavrar.

Ekonomik Bağımsızlık Yolunda

Yeni devlet nasıl bir ekonomi devraldı?

- Uzun savaşlar, hatalı ekonomi uygulamaları ve **kapitülasyonlar** yüzünden Osmanlı hazinesi çökmüş, devlet borç ödeyemez hâle gelmişti.
- I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı son kaynakları da tüketti; şehirlerin alt yapısı ve ulaşım ağı kullanılamaz hâle geldi.
- Üretim yapacak nüfusun bir bölümü savaşlarda kaybedildi, tarım alanları ekilip biçilemiyordu.
- Sanayi yok denecek kadar azdı; sanayi ürünleri dışarıdan alınıyordu. Yer altı zenginlikleri yeterince bilinmiyordu.
- Yatırım için gerekli **sermaye birikimi** yoktu. Lozan'la Osmanlı borçlarının bir kısmı da üstlenildi.

BUNU UNUTMA

İktisat: Ekonomi.
Sermaye: Üretim ve yatırım için gereken para ve servet.
Misak: And, yemin.

Atatürk ne diyordu?

İzmir'deki kongrenin açılışında şöyle dedi: *"Siyasi, askerî zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner."* Yani savaş meydanında kazanılan bağımsızlık, ekonomik bağımsızlıkla tamamlanmadıkça kalıcı olmaz. Atatürk, Türkiye'nin dünyanın güçlü devletleri arasına girmesini **ekonomik kalkınmaya** bağlıyordu.

İzmir'de toplanan ekonomi kongresi (temsilî)

Türkiye İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)

Diğer adı: İzmir İktisat Kongresi
Yer: İzmir
Kimin isteğiyle: Mustafa Kemal
Başkanı: Kâzım Karabekir
Katılanlar: Yurdun dört bir yanından çiftçi, tüccar, sanayici, esnaf ve işçi temsilcilerinden oluşan **1.135 delege**
Amacı: Ülkenin ekonomik durumunu tespit etmek, kalkınma için atılacak adımları belirlemek, **millî ve tam bağımsız** bir ekonominin yolunu çizmek

A+ LGS'DE ÇIKABİLİR

Kongreye **farklı meslek gruplarının** katılması, ekonomik kararların halkın temsilcilerine danışılarak alındığını gösterir. Bu durum **millî egemenlik** ve **halkçılık** anlayışıyla uyumludur.

Zamanlaması neden önemli?

Kongre, **Lozan Barış Görüşmeleri'nin kesintiye uğradığı** günlerde toplandı. Lozan'da en çok tartışılan konulardan biri kapitülasyonlardı. Türkiye bu kongreyle hem kendi ekonomik yol haritasını çizdi hem de dünyaya ekonomik bağımsızlıktan **taviz vermeyeceğini** gösterdi. Cumhuriyet ilan edilmeden önce yapıldığı da unutulmamalıdır.

Konunun ekonomi sözlüğü

Kapitülasyon: Yabancılara tanınan ayrıcalıklar
Millîleştirme: Yabancı işletmenin satın alınması
İthalat: Yurt dışından mal alma
Tekel (inhisar): Üretim ve satışın tek elde olması
Kooperatif: Ortak çıkar için kurulan üretici birliği
İhracat: Yurt dışına mal satma

Kongrenin Kararları

Alan	İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar
Sanayi	Ham maddesi yurt içinde bulunan ya da yetiştirilen ürünlerin sanayi dalları kurulacak. El işçiliğinden ve küçük atölyelerden **hızla büyük fabrikalara** geçilecek. Sanayi teşvik edilecek, millî sanayi kurulup dış rekabete karşı korunacak. Madenler millî çıkarlara göre işletilecek.
Tarım ve orman	Çiftçiden alınan **aşar vergisi kaldırılmalı**. Tarım aletleri fabrikası açılmalı, tarım araçları gümrük vergisinden muaf tutulmalı. Hayvancılık geliştirilmeli. Ormanlar korunmalı ve çoğaltılmalı.
Sermaye ve bankacılık	Özel girişimcilere kredi verecek **millî bankalar** kurulacak; özel yatırımlar desteklenecek. Özel girişimin yetersiz kaldığı yerde devlet de yatırım yapacak.
Yabancı sermaye	Yabancı sermayenin girişi **yasak değil, denetim altında** olacak; yabancıların **tekel** kurmasına izin verilmeyecek.
Ticaret ve gümrük	**Yerli malı** kullanımı özendirilecek. Gümrük vergileri yerli sanayiyi ve tarımı koruyacak şekilde düzenlenecek.
Ulaşım ve denizcilik	Demir yolu ağı genişletilecek, ulaşım ucuzlatılacak. **Kabotaj hakkı** yalnız Türk bayrağı taşıyan gemilere verilecek.
Çalışma hayatı	İşçilerin durumu düzeltilecek, emekçilere sendikal haklar tanınacak.

Misak-ı İktisadi (Ekonomi Andı)

Kongrede alınan kararlara ve yayımlanan sonuç bildirisine (4 Mart 1923) **Misak-ı İktisadi** denir. Bildiride kalkınmanın ancak siyasi bağımsızlıkla birlikte **ekonomik bağımsızlığın** da sağlanmasıyla mümkün olacağı vurgulandı. Andın bir bölümü şöyledir: *"Türkiye halkı, sarf ettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir. Çok çalışır. Vakitte, servette ve ithalatta israftan kaçar."* Bu sözlerle halka **tasarruf** ve **yerli üretimi destekleme** görevi verildi.

DİKKAT!

Misakımillî yeni devletin siyasi bağımsızlık ve sınır belgesidir. **Misak-ı İktisadi** ise onu ekonomide tamamlar. İsimleri benzer, alanları farklıdır.

Tasarruf bilinci

Kongre, ülke genelinde **tasarruf bilincinin** doğmasına katkı sağladı. **1929'da** kurulan **Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti** halka israftan kaçınmayı, yerli malı kullanmayı ve tutumlu olmayı aşılamaya çalıştı; bunun için afişler hazırlandı.

Bir benzetme

Yeni bir ev kurduğunu düşün. Kapını kilitlemek (**siyasi bağımsızlık**) yetmez; mutfağını da kendin doldurmalısın. Her şeyi komşudan istersen kararlarını da o verir. Misak-ı İktisadi, Türkiye'nin **mutfağını kendisinin doldurma** sözüdür.

A+ LGS'DE ÇIKABİLİR

İzmir İktisat Kongresi millî ekonominin temelini attığı için **milliyetçilik** ilkesiyle; özel girişim yetersiz kaldığında devletin yatırım yapması kararı ise **devletçilik** ilkesiyle ilişkilidir.

Kongrenin önemi

- Yeni devletin **ekonomi politikasının ana çerçevesi** çizildi.
- Ekonomik bağımsızlık, tam bağımsızlığın vazgeçilmez parçası sayıldı.
- Kalkınmanın ülkenin **kendi çabasıyla** gerçekleşmesi gerektiği vurgulandı.
- Yerli malı ve tasarruf, millî bir görev hâline geldi.

Karar → uygulama

Millî bankalar → **İş Bankası** (1924)
Kabotaj hakkı → **Kabotaj Kanunu** (1926)
Aşar kalksın → **aşar kaldırıldı** (1925)
Sanayi teşviki → **Teşvik-i Sanayi** (1927)

Tarlada Yeni Bir Dönem

Tarım neden önce geldi?

Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın büyük bölümü köylerde yaşıyor ve tarımla geçiniyordu; devlet ekonomisinin temeli tarımdı. Ancak tarım **ilkel aletlerle** yapılıyor, köylü istediği ürünü alamıyordu. Atatürk *"Milletimiz çiftçidir."* diyerek köylünün kazancını en üst seviyeye çıkarmayı ekonomi siyasetinin temeli saydı. Bu yüzden **planlı ve modern** bir tarım politikasına geçildi.

BUNU UNUTMA

Aşar: Osmanlı'dan kalan, köylünün elde ettiği ürünün **onda birini** (%10) devlete verdiği vergi. **17 Şubat 1925'te** kaldırıldı.

Yıl	Tarım alanında yapılan çalışmalar
1925	**Aşar vergisi kaldırıldı**, köylünün yükü hafifletildi.
1925	Tarım uzmanı ve ziraat mühendisi yetiştirmek için **Ankara Ziraat Mektebi** açıldı.
1925	**Atatürk Orman Çiftliği** gibi örnek çiftlikler kuruldu.
1929	**Zirai Kooperatifler Kanunu** çıkarıldı; birçok ilde **Tarım Kredi Kooperatifleri** kuruldu. Çiftçi ürününü daha iyi şartlarda pazarlayabildi.
1933	**Yüksek Ziraat Enstitüsü** açıldı; bilimsel tarım için tarım tekniği okulları da kuruldu.
Dönem boyunca	**Ziraat Bankası** işlevsel hâle getirilip köylüye kredi verildi. Ucuz ve kaliteli tohum, fidan, gübre, sulama ve modern alet yardımı yapıldı. Topraksız köylüye toprak dağıtıldı. Tarımda **makineleşme** yaygınlaştırılmaya çalışıldı.

Örnek çiftlikte makineli tarım (temsilî)

Atatürk Orman Çiftliği (5 Mayıs 1925)

Ankara'da Atatürk tarafından alınan yaklaşık 20 bin dekarlık arazide kuruldu. Amaçları:

- Ankara'nın havasını bozan **bataklığı kurutmak**, orman yetiştirmek
- Köylüye **makineli tarımı** gösterip özendirmek, kurslarla bilgi vermek
- Arıcılık, sütçülük, tavukçuluk, meyvecilik gibi dallarda örnek olmak
- Halka ucuz, temiz gıda sağlamak; yeni nesillere **çevre bilinci** aşılamak

Aşarı düşün

Bir köylü tarlasından 10 çuval buğday kaldırıyor. Daha ambara koymadan 1 çuvalı vergi olarak veriyor; kötü bir yılda bile bu pay değişmiyor. Aşar kalkınca bu çuval köylüde kaldı. Köylü tohuma, alete, ailesine daha çok harcayabildi; üretim ve köylünün **alım gücü** arttı.

A+ LGS'DE ÇIKABİLİR

Aşarın kaldırılması **halkçılık** ilkesinin ve **sosyal devlet** anlayışının; kredi, tohum ve kooperatif desteği ise **devletçilik** ve halkçılığın tarımdaki uygulamalarıdır.

Ziraat Bankası	Tarım Kredi Kooperatifleri	Ziraat Mektebi ve Yüksek Ziraat Enstitüsü	Örnek çiftlikler
Çiftçiye kredi verdi.	Ürünün pazarlanmasını kolaylaştırdı.	Tarım uzmanı yetiştirdi.	Modern tarım yöntemlerini halka gösterdi.

Fabrikalar, Bankalar, Limanlar

Teşvik-i Sanayi Kanunu (28 Mayıs 1927)

Sanayiyi Özendirme Yasası da denir. Atatürk sanayileşmeyi **millî bir dava** olarak görüyordu. Amaç, Türk halkını ve **özel girişimi** sanayiye katmaktı. Fabrika kuranlara ucuz arazi ve bina, taşıma kolaylığı, **kredi ve vergi indirimi** gibi destekler verildi. Ancak bu desteklere rağmen özel girişim beklenen fabrikaları kuramadı; sanayi istenen seviyeye ulaşamadı.

DİKKAT!

Neden yetmedi? Halkın elinde **sermaye yoktu**, **teknik eleman** eksikti ve **1929 Dünya Ekonomik Bunalımı** özel girişimi sarstı.

Banka / kurum	Yıl	Kuruluş amacı
Türkiye İş Bankası	1924	Tüccarın ve yatırımcının kredi (sermaye) ihtiyacını karşılamak; kongredeki tüccarların isteğiydi. 26 Ağustos 1924'te kuruldu, ticari hayata canlılık getirdi.
Sanayi ve Maadin Bankası	1925	Fabrika kurmak isteyen Türk özel girişimcilerine sermaye sağlamak (**maadin:** madenler)
Ziraat Bankası	-	Osmanlı'dan kalan bankadır; Cumhuriyet'te işlevsel hâle getirilerek **çiftçiye kredi** verdi.
Merkez Bankası	1930	Para işlerini düzenlemek, Türk parasının değerini korumak. Kanunu 1930'da çıktı, **3 Ekim 1931'de** faaliyete geçti.
Sümerbank	1933	Devlet eliyle sanayi tesisleri kurmak ve işletmek (dokuma, deri vb.)
Etibank	1935	Madencilik ve enerji alanına parasal destek sağlamak

Ticarette atılan adımlar

- Lozan'la **kapitülasyonlar kaldırıldı**, ticaretin önü açıldı.
- **1925** Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu; **1926** Ticaret Kanunu
- **Reji İdaresi** (tütün tekeli) başta olmak üzere yabancı işletmeler satın alınıp **millîleştirildi**.
- Bağımsız gümrük politikası; **Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu**
- Bankacılık, sigortacılık ve kooperatifçiliğe önem verildi.

Kabotaj nedir?

Bir devletin kendi limanları arasında gemi işletme, yük ve yolcu taşıma hakkıdır. Bu hak, devletin **kendi kara sularına hâkim olması** demektir. Osmanlı Devleti kapitülasyonlar yüzünden bu hakka tam sahip değildi; Türk sularında ulaşım ve ticaret büyük ölçüde **yabancıların** elindeydi. Bu durum bağımsızlık anlayışımıza aykırıydı.

Kabotaj Kanunu (1 Temmuz 1926)

TBMM'de **Nisan 1926'da** kabul edildi, **1 Temmuz 1926'da** yürürlüğe girdi. Akarsularda, göllerde, **Marmara Denizi ve Boğazlar'da**, bütün kara sularında ve bunların içindeki körfez, liman ve koylarda gemi bulundurma, **yük ve yolcu taşıma hakkı yalnız Türk denizcilerine** verildi. Yabancı gemiler yalnızca Türk limanları ile yabancı limanlar arasında taşıma yapabilecekti. Yabancıların elindeki denizcilik işletmeleri satın alınıp millîleştirildi. **1 Temmuz** her yıl **Denizcilik ve Kabotaj Bayramı** olarak kutlanır.

A+ LGS'DE ÇIKABİLİR

Kabotaj Kanunu **milliyetçilik** ilkesinin uygulamasıdır; **ekonomik bağımsızlığı** ve **egemen devlet** anlayışını güçlendirdi.

Bankaları karıştırma: **İş Bankası** → tüccar ve yatırımcıya kredi. **Ziraat Bankası** → çiftçiye kredi. **Sanayi ve Maadin Bankası** → özel sanayiciye sermaye. **Merkez Bankası** → para işleri ve Türk parasının değeri. **Sümerbank** → devlet eliyle sanayi. **Etibank** → maden ve enerji.

Bunalım ve Planlı Ekonomi

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı

1929'da New York Borsası'nın çökmesiyle ABD'de başladı, kısa sürede bütün dünyaya yayıldı. Başlıca nedeni **aşırı üretimin** yol açtığı üretim-tüketim dengesizliğiydi. Fabrikalar ve bankalar battı, işsizlik ve evsizlik arttı, inşaatlar durdu. Para azalınca bazı insanlar takasa yöneldi; tarım ürünlerinin fiyatı değerinin çok altına düştü.

BUNU UNUTMA

Bunalım (kriz): Ekonomide üretimin, ticaretin ve paranın birden çöktüğü ağır sıkıntı dönemi.

Bunalımın Türkiye'ye etkileri	Türkiye'nin aldığı önlemler
Halkın çoğu tarımla geçindiği ve ihracatı tarım ürünlerine dayandığı için **tarım fiyatlarının düşmesi** çiftçiyi vurdu.	**Devletçilik** ilkesine ağırlık verildi; devlet büyük yatırımları kendisi üstlendi.
İhracat ve döviz gelirleri azaldı; ithal sanayi mallarının fiyatı yükseldi, dış ticaret açığı büyüdü.	**Merkez Bankası** kuruldu (1930); **Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı** hazırlandı.
Yeni yatırımlar durdu, üretim düştü; sanayiye yatırım yapan bazı özel firmalar iflas etti.	Bazı tüketim mallarının ithalatı yasaklandı, gümrük vergileri artırıldı.
Petrol pahalanıp ürün fiyatları düşünce makineli tarım zorlaştı; dış borç ödemelerinde güçlük çekildi.	**Toprak Mahsulleri Ofisi** (1938) açıldı; **yerli malı** ve **tasarruf** özendirildi.

Devletçilik nasıl doğdu?

Halkın elinde zaten yeterli sermaye yokken bunalım **özel girişimi derinden sarstı**. Özel sektör yatırım yapamayınca devlet ekonomiye girmek zorunda kaldı: Özel girişimi desteklemeye devam ederken **ağır sanayi yatırımlarını kendisi yaptı**. Böylece **1933'ten itibaren planlı ekonomi dönemine** geçildi ve devletçilik politikası şekillendi.

A+ LGS'DE ÇIKABİLİR

1929 Bunalımı → özel girişimin çökmesi → devletçilik ve planlı ekonomi zinciri LGS'nin gözde neden-sonuç ilişkisidir.

Yeni açılan bir dokuma fabrikası (temsilî)

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı

1933'te hazırlandı, 1934'te uygulamaya kondu. Ham maddesi yurt içinde olan dokuma, şeker, demir-çelik, kâğıt, cam, deri, çimento gibi sanayi dallarında devlet fabrikaları kuruldu. **İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı** hazırlandı ama **II. Dünya Savaşı'nın başlaması** nedeniyle uygulanamadı.

Notlarım

Yurt Fabrikalarla Donanıyor

Yıl	Atatürk Dönemi'nde kurulan başlıca fabrika ve kurumlar
1926	**Uşak Şeker Fabrikası**; Kayseri'de **uçak fabrikası**
1933	**Sümerbank** kuruldu. Osmanlı'dan kalan **Beykoz Deri** ve **Bakırköy Bez** fabrikaları Sümerbank'a bağlanıp yenilendi.
1934	Bursa'da ilk süt fabrikası; Keçiborlu'da **kükürt**, Isparta'da **gül yağı** fabrikası; **Turhal Şeker Fabrikası**
1935	**Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası**; **Kayseri Bez Fabrikası**; madenler için **Etibank** ve **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA)** kuruldu
1936	İzmit'te **kâğıt fabrikası**; Ankara'da **Çubuk Barajı**; Zonguldak'ta taş kömürü tesisleri ve **kömür yıkama** fabrikası
1937	**Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın** temeli atıldı (1939'da üretime geçti).
1938	Gemlik'te **ipek**, Bursa'da **Merinos** (yünlü dokuma) fabrikası

DİKKAT!

MTA (1935), yer altı zenginliklerimizi ortaya çıkarmak ve işletmek için kuruldu. Hatırla: Cumhuriyetin başında madenlerimiz yeterince bilinmiyordu.

Sanayi çalışmaları ne kazandırdı?

- Temel ihtiyaçlar (şeker, kumaş, cam, kâğıt) **yurt içinde** üretilmeye başlandı, dışa bağımlılık azaldı.
- Yerli ham madde değerlendirildi, istihdam ve şehirleşme arttı.
- Fabrikalar ülkenin farklı bölgelerine yayılarak **bölgesel kalkınma** sağlandı.

Ekonomideki gelişme	İlişkili ilke
İzmir İktisat Kongresi, Misak-ı İktisadi, Kabotaj Kanunu, yabancı şirketlerin millîleştirilmesi, yerli malı kullanımı	**Milliyetçilik**
Aşarın kaldırılması, köylüye kredi, tohum ve toprak verilmesi, kooperatifler	**Halkçılık**
Sanayileşme; 1929'dan sonra devletin sanayi yatırımı yapması, planlı ekonomi, Sümerbank ve Etibank, devlet fabrikaları	**Devletçilik**
Ziraat okulları, örnek çiftlikler, tarımda makineleşme ve devletin tarıma desteği	**Devletçilik** ve **Halkçılık**

Kronolojiyi kafana yerleştir

1923 İzmir İktisat Kongresi → **1924** İş Bankası → **1925** aşarın kaldırılması, Sanayi ve Maadin Bankası, Orman Çiftliği → **1926** Kabotaj Kanunu → **1927** Teşvik-i Sanayi Kanunu → **1929** Dünya Ekonomik Bunalımı → **1930-1931** Merkez Bankası → **1933** Sümerbank, plan hazırlığı → **1934** Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı → **1935** Etibank, MTA

ÖNEMLİ

Atatürk Dönemi ekonomisi önce **özel girişimi destekledi** (1923-1929), bunalımdan sonra **devletçiliğe** ağırlık verdi (1929 sonrası).

Notlarım

Kendimi Deniyorum

A. Doğru mu, yanlış mı?

Cümle doğruysa "D", yanlışsa "Y" yazınız.

- [ ] 1. İzmir İktisat Kongresi, Cumhuriyet ilan edildikten sonra toplanmıştır.
- [ ] 2. Aşar vergisinin kaldırılması halkçılık ilkesiyle ilgilidir.
- [ ] 3. Kabotaj Kanunu ile Türk karasularında taşıma hakkı Türk denizcilerine verildi.
- [ ] 4. Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel girişim ekonomiden uzaklaştırılmak istendi.
- [ ] 5. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamadı.

B. Eşleştirelim

Kavramın harfini ilgili açıklamanın başındaki kutuya yazınız.

A) Sümerbank	☐	Kongrede kabul edilen Ekonomi Andı
B) Kabotaj	☐	Devlet eliyle sanayi tesisi kurmak
C) Etibank	☐	Ürünün onda biri alınan vergi
D) Aşar	☐	Madencilik ve enerjiye destek
E) Misak-ı İktisadi	☐	Limanlar arası taşıma hakkı

C. Boşlukları dolduralım

Kelimeler: **1929** **1.135** **Reji** **1927**

1. İzmir İktisat Kongresi'ne ..... delege katıldı.
2. Teşvik-i Sanayi Kanunu ..... yılında çıkarıldı.
3. Devletçiliğe ağırlık verilmesinde ..... bunalımı etkili oldu.
4. Yabancıların elindeki tütün tekeli ..... İdaresi millîleştirildi.

D. Bilgimi yazıyorum

1. Atatürk'ün "Siyasi, askerî zaferler ... ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa ... devamlı olamaz." sözü neyi vurgular?

2. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan iki kararı yazınız.

3. Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun beklenen sonucu vermemesinin iki nedenini yazınız.

4. Kabotaj Kanunu'nun önemini ve ilişkili olduğu ilkeyi yazınız.

Bu konunun şarkısını Onur Akmeşe YouTube kanalından dinlemeyi unutmayın!